

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, к.психол.н., доцента Книш Анастасії Євгенівни
на дисертаційну роботу **Мартиненка Євгенія Олександровича**
**«Формування резильєнтності майбутніх психологів засобами
психологічного тренінгу в процесі професійної підготовки»**
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 – Психологія

Детальний аналіз дисертаційної роботи Мартиненка Є.О. на тему «Формування резильєнтності майбутніх психологів засобами психологічного тренінгу в процесі професійної підготовки», що представлена для захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», дозволяє сформулювати цілісний висновок щодо актуальності обраної теми, ступеня обґрунтованості наукових положень та достовірності отриманих результатів, а також надати загальну характеристику дисертаційному дослідженню

1. Актуальність теми та зв'язок з науковими планами і програмами

Тема дисертаційного дослідження Мартиненко Є.О. є безперечно актуальною. умовах повномасштабного воєнного вторгнення, хронічного стресу населення та соціально-психологічної нестабільності в Україні значно зріс суспільний запит на якісну психологічну допомогу. Психологи стали одними з ключових фахівців, які надають підтримку населенню, військовим, ветеранам, вимушеним переселенцям та постраждалим від бойових дій. Водночас специфіка їхньої професійної діяльності пов'язана з постійним впливом чужих травм, ризиком вторинної травматизації та емоційного вигорання. У зв'язку з цим резильєнтність набуває особливої значущості як необхідна умова збереження ефективності та професійного довголіття психолога, формування якої має розпочинатися вже під час університетської підготовки.

Автор здійснює огляд еволюції наукових уявлень про резильєнтність, починаючи від класичних робіт Н. Гармезі, Е. Вернер, М. Раттера та продовжуючи сучасними дослідженнями Е. Мастен, Дж. Бонанно, С. Саутвіка, А. Антоновського та інших. Особлива увага приділяється внеску вітчизняних дослідників, зокрема Г. Лазос, О. Чиханцової та Н. Підбуцької, які вивчали резильєнтність у контексті воєнного часу та професійної діяльності психологів.

Підкреслюється, що питання цілеспрямованого формування резильєнтності у студентів-психологів засобами психологічного тренінгу в процесі університетської підготовки залишається недостатньо розробленим у вітчизняній науці. Це зумовлює актуальну наукову задачу — теоретичне обґрунтування психологічного змісту і структури резильєнтності майбутніх психологів та розробку ефективної тренінгової програми для її формування.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» відповідно до науково-дослідної теми «Розвиток лідерських компетентностей здобувачів вищої освіти в системі підвищення якості їх підготовки» (№ ДР 0124U004395), у межах якої здобувачем проаналізовано роль резильєнтності як особистісного ресурсу та умови ефективного лідерства й фахового розвитку майбутніх психологів.

3. Наукова новизна одержаних результатів

Дисертація містить наукову новизну, з найбільш суттєвих здобутків роботи слід відзначити:

- вперше розроблено та апробовано цілісну програму психологічного тренінгу з формування резильєнтності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки, що ґрунтується на соціоекологічному підході та інтегрує когнітивно-поведінкові, рефлексивні та комунікативні методи і техніки;

доведено її статистично значущу ефективність за показниками стресостійкості, адаптивності, оптимізму та емоційного інтелекту;

- вперше побудовано теоретичну модель формування резильєнтності майбутніх психологів засобами психологічного тренінгу, яка відображає взаємозв'язок між внутрішніми захисними факторами (оптимізм, самооцінка, адаптивність, емоційний інтелект, мотивація, комунікабельність, стресостійкість, лідерство) та зовнішніми (педагоги, соціальне оточення, середовище закладу вищої освіти);

- уточнено зміст поняття «резильєнтність майбутніх психологів» як динамічного процесу відновлення й особистісного зростання в умовах стресу та труднощів, що включає комплекс розвивальних внутрішніх ресурсів, важливих для ефективного здійснення фахової діяльності;

- набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо ролі психологічного тренінгу у формуванні особистісно-професійних якостей майбутніх психологів; принципи проєктування тренінгових програм з розвитку резильєнтності у студентському середовищі; критерії та діагностичний інструментарій оцінки сформованості резильєнтності у здобувачів вищої освіти.

4. Практична цінність одержаних результатів та рекомендації щодо їх подальшого використання

Практична цінність отриманих результатів полягає в можливості безпосереднього використання розробленої програми психологічного тренінгу «Резильєнтність психолога: від внутрішніх ресурсів до професійної стійкості» та комплексу психодіагностичних методик у закладах вищої освіти, що готують фахівців-психологів. Розроблена 64-годинна тренінгова програма може ефективно впроваджуватися в процесі підготовки студентів спеціальності «Психологія» під час практичних занять, навчальних семінарів та спеціальних тренінгів. Комплекс критеріїв, показників і валідних психодіагностичних методик дозволяє проводити моніторинг рівня резильєнтності студентів психологічними службами університетів. Крім того,

теоретичні положення та емпіричні результати дослідження можуть бути використані при оновленні навчально-методичного забезпечення дисциплін «Основи психологічного тренінгу», «Психологія стресу», «Психогігієна» та «Психологія особистості». Основні результати дисертації вже знайшли застосування в навчальному процесі кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

5. Повнота викладення матеріалів дисертації в наукових працях, які опубліковані автором

За результатами дослідження дисертаційної роботи опубліковано 8 наукових праць, з них 3 статті у наукових періодичних фахових виданнях України та 5 матеріалів апробаційного характеру, включаючи публікації у міжнародних виданнях. Вищевикладене дає підстави стверджувати, що представлена дисертація є цілісною самостійною науковою працею, результати якої становлять вагомий внесок у розвиток психології особистості, освітньої, практичної психології та психології розвитку.

6. Аналіз змісту дисертації. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації

Робота Мартиненко Є.О. є завершеною науковою роботою, що містить анотацію українською та англійською мовами, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (148 найменувань) та додатки. Загальний обсяг роботи становить 181 сторінку, з них 165 сторінок основного тексту, 18 таблиць.

Дисертаційна робота спрямована на теоретичне обґрунтування сутності та структури резильєнтності майбутніх психологів, розробку та емпіричну перевірку ефективності програми психологічного тренінгу як засобу її формування у процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – процес формування резильєнтності майбутніх психологів у системі їх професійної підготовки у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – психологічний тренінг як засіб цілеспрямованого формування резильєнтності майбутніх психологів.

У першому розділі здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми резильєнтності майбутніх психологів: розглянуто еволюцію наукових уявлень про резильєнтність від вродженої риси до динамічного процесу взаємодії захисних факторів і факторів ризику, обґрунтовано специфіку професійної резильєнтності психолога, проаналізовано потенціал психологічного тренінгу та побудовано теоретичну модель формування резильєнтності, яка інтегрує процесуальний, системний, ресурсний та соціоекологічний підходи і має блокову структуру з п'яти компонентів.

У другому розділі охарактеризовано методичні основи формування резильєнтності: обґрунтовано принципи побудови тренінгової програми, розроблено програму психологічного тренінгу «Резильєнтність психолога: від внутрішніх ресурсів до професійної стійкості» (64 академічні години, 8 модулів), описано методи та техніки тренінгу, а також визначено критерії, показники та комплекс із дев'яти валідних психодіагностичних методик для оцінки рівня резильєнтності.

У третьому розділі проведено емпіричне дослідження ефективності тренінгової програми на вибірці 188 студентів спеціальності «Психологія» НТУ «ХП». Здійснено стратифіковану рандомізацію на експериментальну ($n = 98$) та контрольну ($n = 90$) групи. На констатувальному етапі виявлено знижений рівень резильєнтності ($M = 21,69$ при максимумі 40 балів), 74,5 % респондентів мали середній рівень, а 55,9 % — підвищену стрес-симптоматику. Після реалізації формувального експерименту проведено порівняльний аналіз результатів за допомогою t-критерію Стьюдента та критерію χ^2 Пірсона.

Сформульовані у дисертації висновки логічно впливають із результатів дослідження та репрезентують вичерпне розв'язання визначених наукових завдань. Загалом вони відповідають установленим нормативним вимогам, що висуваються до наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії

Список літератури охоплює 148 джерел, що досить широко відображає предметне поле дослідження та опрацювання автором значної кількості вітчизняних та зарубіжних джерел.

7. Достовірність отриманих результатів та висновків

Достовірність отриманих результатів та висновків забезпечується узгодженістю між поставленою метою, сформульованими завданнями та використаним методологічним інструментарієм. Надійність основних положень дисертації підтверджується застосуванням комплексного підходу до аналізу досліджуваного феномена, використанням валідних психодіагностичних методик, коректністю статистичної обробки даних. Це дозволяє вважати отримані результати науково обґрунтованими та достовірними.

8. Оформлення дисертації, дотримання вимог академічної доброчесності та повнота викладення наукових положень та результатів в опублікованих працях

Дисертація виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності, отримані результати дають підстави говорити про оригінальність роботи. У тексті містяться авторські ідеї, і не виявлено використання ідей інших науковців без посилання на їх роботи. Основні ідеї автора та результати дослідження викладено у 3 фахових статтях та 5 апробаційних публікаціях.

9. Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи

Разом із загальною позитивною оцінкою роботи, слід зазначити окремі зауваження:

1. Вибір методів математичної статистики (t-критерій Стьюдента, критерій χ^2 Пірсона, коефіцієнт d Коена) є недостатньо обґрунтованим з урахуванням характеристик емпіричних даних та умов застосування. Зокрема, не повною мірою висвітлено відповідність використаних критеріїв типу розподілу даних, рівню вимірювання змінних. Крім того, статистичний апарат дослідження міг би бути розширений, що дозволило б забезпечити більш глибокий аналіз отриманих результатів.

2. У роботі резильєнтність розглядається як цілісний багатокомпонентний конструкт, що інтегрує низку взаємопов'язаних особистісних характеристик (внутрішні захисні фактори). Водночас емпірична частина не містить аналізу кореляційних зв'язків між окремими компонентами резильєнтності на констатувальному етапі. Проведення такого аналізу дозволило б емпірично підтвердити внутрішню узгодженість запропонованої моделі та конкретизувати характер взаємозв'язків між її структурними компонентами.

3. Представлення рекомендації щодо формування резильєнтності майбутніх психологів має фрагментарний характер. Доцільним є виокремлення та більш системне узагальнення рекомендацій як самостійного результату дослідження.

4. Поряд із використанням кількісних психодіагностичних методик доцільним могло б бути ширше залучення якісного аналізу рефлексивних матеріалів учасників тренінгу, зокрема щоденникових записів. Це дало б можливість доповнити статистичні результати більш глибоким розумінням індивідуального досвіду формування резильєнтності та особливостей переживання учасниками тренінгового процесу

Зазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

10. Висновки

Дисертаційна робота Мартиненка Є.О є завершеною науково-дослідною роботою, яка містить науково обґрунтовані результати, має наукову новизну та дає перспективи подальших досліджень. Тема дослідження відповідає галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 053 – «Психологія».

Отже, враховуючи актуальність теми, отримані результати та практичну значущість, вважаю, що дисертаційна робота Мартиненка Євгенія Олександровича «Формування резильєнтності майбутніх психологів засобами психологічного тренінгу в процесі професійної підготовки» відповідає

вимогам 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціальної вченої ради Закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 та вимогам до оформлення дисертації МОН України від 12.01.2017 № 40, а сам автор, Мартиненко Євгеній Олександрович, заслуговує присудження йому наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія».

Рецензент – к.психол.н, доцент,
доцент кафедри педагогіки і
психології управління соціальними
системами

Книш Анастасія

Підпис *Анастасія Книш*
ЗАСВІДЧУЮ:
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
НАЦІОНАЛЬНОГО-ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
"ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ"
Анастасія Книш
"04" травня 2026 р.

